

Kakšno bi bilo pa moje socialno delo? K razpravam o uporabi vinjetne metode v kratkem intervjuju

Irena ŠUMI

Kritično, še bolj pa radikalno socialno delo razodeva, da ima prevladujoče socialno delo, še posebno tisto, ki je vraščeno v organizacije države blaginje, en sam odgovor na trpljenje in probleme, s katerimi se srečujejo posamezniki in skupine: namreč nadzor in represijo skladno z od zgoraj navzdol monomandatno pomoči kot nadzora.

SILVIA STAUB-BERNASCONI, SOCIAL WORK AND
HUMAN RIGHTS. LINKING TWO TRADITIONS OF
HUMAN RIGHTS IN SOCIAL WORK, 2016

Uvod: izhodišča, konteksti, metode raziskave

Temeljni raziskovalni projekt, v sklopu katerega je nastal pričujoči članek, daje posebno težo izkušnjski optiki prakticirajočih v socialnem delu, posebej v državnih centrih za socialno delo (CSD) v Sloveniji – v zgodovinski in sinhroni optiki. Že v zasnovo projekta smo vključili premisleke o zgodovinskih, socioloških in kulturoloških specifikah socialnega dela v Sloveniji, za katere smo domnevali, da so idiosinkratične v sklopu zaznanih univerzalnih napetosti znotraj poklica, ki je vsaj v evropski tradiciji pretežno del državnega aparata in ki ga avtorica Staub-Bernasconi znamenito opisuje kot trojni mandat: zavezanost koristim, človekovim pravicam in zagovorništvu uporabnikov, zavezanost državnim socialnopolitičnim normam in zavezanost stroki. Zadnja zaveza po tej predlogi predstavlja korektiv, ozemljitveno točko za prakticirajočo socialno delavko v napetem odnosu med (deprivilegiranim) posameznikom ali skupino in državo (prim. Staub-Bernasconi 2016: 44ff). V majhnih državah, v katerih

je populacija zgodovinsko socialno organizirana pretežno na lokaliziran, srenjski način, pa lahko domnevamo, da je zavezanost tem lokaliziranim skupnostim in njihovim socialnim in moralnim mejam četrti dejavnik, ki ga je mogoče interpretativno razumeti kot dodatno, neprizivno zavezanost socialnega dela v praksi.¹ To je bila podložena domneva, ko sem v sklopu navedenega projekta izvajala kratke intervjuje, v katere sem vključila vinjetno metodo v obliki vprašanja/sugestije: »Če bi bili vi na odločujočem položaju o zgradbi in delu socialnega dela Sloveniji, kako bi ga organizirali in izvajali?«

Besedilo na podlagi izbranega empiričnega gradiva s projekta začetno preverja validnost te domneve. Prinaša del evidence, nabrane v pilotni anketi s projekta, ki jih lahko razumemo kot podporo domnevi o srenjski orientaciji prakticirajočih.² Članek nadalje prinaša tudi izseke iz gradiva, pridobljenega z metodo vabljenih dnevnikov (*solicited diary*) in z intervjuvanjem. V zaključku je strnjena interpretacija predstavljenih podatkov.

Srenjska družba: konture

Teoretski model srenje sem posebej razgrinjala v besedilu Šumi 2011: 194–231, posebej v kontekstu primerjave med postsocializmi in postkolonialnimi družbami; in v Šumi 2012: 153–181 v kontekstu postsocialistične tranzicije. Postavila sem, da je srenjskost mogoče najbližje priličiti klasičnemu weberjanskemu pojmu *Gemeinschaft*,

- 1 Razprava o medijski podobi socialnega dela v Sloveniji, prinesena v poglavju Nikjer nismo omenjeni ... v tej knjigi kaže, da se pretežno negativna javna podoba poklica v največji meri generira iz posegov socialnega dela v družine, kadar gre za odvzem otrok. V slovenski javnosti je to redno prvi razlog za javno razburjanje, medtem ko se npr. v anglofonskem svetu, zlasti v ZDA, največ negativne publicitete zgodi, kadar socialnodelovne službe otrok ne odvzamejo iz toksičnih družinskih okolij. Primeri takih reakcij v nedavnih tovrstnih dogajanjih so: <https://nypost.com/2024/12/02/opinion/nyc-admin-for-childrens-services-failing-families-source/> v ameriškem kontekstu; <https://www.standard.co.uk/news/london/failures-of-uks-unscrupulous-and-abhorrent-child-protection-services-laid-bare-in-report-9556591.html> v britanskem kontekstu; <https://www.abc.net.au/news/2022-03-28/child-protection-system-failing-vulnerable-kids-australia/100768482> v avstralskem kontekstu itd.
- 2 Za ta metodološki korak, ki v prijavi projekta ni bil najavljen, se je projektna skupina odločila zato, ker je začetek dela na projektu (zgodaj v letu 2020) sovpadel s pandemijo covid-19 in omejevalnimi ukrepi. V teh razmerah smo utemeljeno domnevali, da bo nabor podatkov s sogovorniki s kvalitativnimi metodami odločilno obarvan z akutnimi kriznimi razmerami tako, da bo generalizirana slika razmer orientirana okrog krize, zato smo se odločili za anketo kot posnetek stanja, ki je vključeval tudi vprašanja o epidemiji.

družbi, ki v nasprotju z *Gesellschaft* kohezijo gradi na neposrednih, medosebnih, rodbinskih in teritorialno zamejenih »tradicionalnih« odnosih; *Gesellschaft*, ki jo obvladujejo posredovani, hierarhični, disperzni, individualizirani in anonimizirani odnosi.

V nadaljevanju je kratko povzeto klasično razumevanje obeh pojmov pri Webru in Tönnisu, ki je pojma *Gemeinschaft* (skupnost) in *Gesellschaft* (družba/združenje) privedel v znamenitem delu *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887), v katerem ju je opredelil kot dve idealnotipski obliki družbene organizacije. Max Weber je ta pojma prevzel in razširil v sklopu svoje širše sociološke analize družbenega delovanja, racionalizacije in avtoritete. V Weberjevi interpretaciji *Gemeinschaft* označuje družbene strukture, za katere so značilne tesne, osebne in tradicionalne vezi, pri čemer odnose usmerjajo čustva in skupne vrednote, sorodstvene povezave ali verska pripadnost. Ta oblika družbene organizacije je običajno povezana z ruralnimi okolji, v katerih družbena kohezija vztraja v okvirih kolektivnih tradicij in običajev ter moralnih obveznosti, ne pa iz individualnih interesov. Oblike avtoritete v *Gemeinschaft* so pogosto karizmatične ali patriarhalne, temelječe na medosebnih odnosih, ne na neosebnih pravnih strukturah, kot je to Weber formuliral v klasičnem delu *Ekonomija in družba* (1922).

Gesellschaft v Weberjevi analizi označuje obliko družbene organizacije, za katero so značilni neosebni, razvejeni in racionalno strukturirani odnosi. V nasprotju z *Gemeinschaft* so interakcije predvsem instrumentalne in usmerjene k ciljem, temelječe na pogodbah, tržnih transakcijah in birokratskih sistemih, ne pa na tradicionalnih ali afektivnih vezeh. Ta tip družbene ureditve prevladuje v industrializiranih in urbanih družbah, v katerih posamezniki delujejo v sklopu izračunljivih izmenjav, gospodarskih dejavnosti in birokratskih institucij, ki dajejo prednost učinkovitosti in formaliziranim pravilom pred skupnostno lojalnostjo. Weber *Gesellschaft* povezuje s svojo širšo teorijo racionalizacije, pri čemer poudarja prevlado legalno-racionalne avtoritete, ki tradicionalne in karizmatične oblike vladanja nadomešča s strukturiranimi, na pravilih temelječimi birokracijami, kot je zapisal v delu *Teorija socialne in ekonomske organizacije* (1947).

Medtem ko je Tönnies *Gemeinschaft* in *Gesellschaft* obravnaval kot dihotomna in medsebojno izključujoča se idealna tipa, ju je Weber videl kot soobstoječa elementa na kontinuumu, pri čemer je prepoznal, da moderne družbe vsebujejo skupnostne in tudi racionalizirane strukture. Pojma je vključil v svojo analizo prehoda iz

tradicionalizma v modernost, s čimer je prikazal, kako procesi racionalizacije čedalje bolj oblikujejo sodobne družbene institucije, odnose in strukture upravljanja v delu *Ekonomija in družba* (1922).

Če naj te klasične opredelitve priredim za opisani namen v tem besedilu, koncept srenje opisuje tele prepoznavne poteze in obnašanja:

- Naturaliziran in ponotrzanjen etnični nacionalizem, ki »slovenstvo« gleda kot psevdobiološko, ne kulturno kontinuiteto. Nekoliko kontraintuitivno se tako konstruiran nacionalizem ideološko in organizacijsko opira na artikulacijo distinktivnih prostorskih, lokalističnih identitet (»lokalpatriotizem«).
- Ideološki in politični binarizem na premici levo-desno, konservativno-progresivno, privatno-javno itd., venomer brez tretje opcije. Vsaka opcija, pa celo stališče ali mnenje, ki krši binarizem, je zaznana kot amoralna in »protislovenska« celo do te mere, da je (znanstveno, družboslovno) analitsko početje zaznano kot protislovensko, amoralno, kot kršitev moralne meje srenje.
- Pervertni etični ekskluzivizem v spoju s socialnim fatalizmom (»narod hlapcev«; »tragična zgodovina podjarmljanja«), utrjuje temeljni socialni mehanizem srenje, sovražnost do vsakršnih družbenih/nazorskih/političnih sprememb (»nič se ne da narediti«) in decidirano patriarhalno strukturo.
- Mehanizem udomačevanja, »ponašanja« vseh tujih (strokovnih, političnih, družboslovnih, kulturniških, ekonomskih ...) idej tako, da so konformne s strukturo srenje in je ne presegajo ali ogrožajo; mehanizem je v službi temeljnega principa srenjske socialne mobilnosti, ki je podrejen
- načelu večnivojskega nepotizma (»negativna selekcija«) kot temeljnega družbenega razmeščanja personala. Nepotizem preči vse družbene institucije, vse lokalne in nacionalno populacijo, vse ekonomske sloje, pa tudi vse notranje srenjske nazorske ločnice. Pri tem ne gre le za promocijo sorodstva, prijateljev in znancev: gre tudi npr. za preferiranje personala lokalne proveniencie. Čeprav gre za enega javno najboljše prepoznanih fenomenov, o katerem se nenehno govori in piše kot o temeljnem problemu slovenske družbe in države, do časa tega zapisa nimamo nobene raziskave, ki bi sistematično osvetlila dejansko notranje delovanje in mehanizme srenjskega nepotizma, nikoli ne pride do izrecnih predlogov npr. v političnem polju, da bi bilo treba zadeve spreminjati, ali pa vsaj uporabno analizirati.

- V srenjski socialni organizaciji so močno razširjeni problematika nasilja, zlasti medosebnega in družinskega v vseh oblikah, razširjena raba substanc, še posebej izbrane kultne, legalizirane in v kulturno vraščene substance (npr. alkohol), in visoka stopnja samomorilnosti.

Brez velikih dvomov lahko domnevamo, da je socialno delo v CSD kot temeljni obliki državno sponzoriranega socialnega dela pri svojem strokovnem delu s posamezniki in skupnostmi tako rekoč nenehno vstavljeno tudi v te in take srenjske procese, ki določajo formo patriarhalne organizacije v družbah, kot je Slovenija.

O vinjetni metodi

Metoda vinjet ali vinjetna metoda (*vignette method*) izvira iz psihologije, v kateri so jo sprva uporabljali za preučevanje dojemanja, stališč in procesov odločanja v eksperimentalnih okoljih. Zgodnje psihološke raziskave so vinjete uporabljale za ocenjevanje moralnega presojanja (Kohlberg, 1981) in kognitivnih pristranskosti pri odločanju (Tversky, Kahneman, 1974). Pozneje se je metoda razširila v sociologijo in druge družboslovne discipline, zlasti v raziskave etike, zdravja, socialne politike in organizacijskega vedenja (Finch, 1987; Hughes, 1998).

Vinjete so običajno hipotetični, vendar realistični scenariji, s katerimi raziskovalci merijo vrednotenje, stališča ali vedenjske orientacije (Alexander, Becker, 1978). Metoda omogoča nadzor nad kontekstualnimi spremenljivkami, kar je posebno uporabno za preučevanje normativnih sodb na področjih, kot so spolne vloge, diskriminacija in socialne politike (Barter, Renold, 2000; Rahman, 1996). Poleg tega je etično sprejemljivejša pri raziskovanju občutljivih ali kontroverznih tem, saj udeležencev ne izpostavlja resničnim tveganjem (Schoenberg, Ravdal, 2000).

V sociologiji so vinjete pogosto del kvalitativnih in mešanih raziskovalnih metod, saj dopolnjujejo etnografske raziskave in ankete (Hughes, Huby, 2004). Omogočajo tudi primerjalne analize, saj raziskovalci s sistematičnim spreminjanjem elementov vinjet prepoznavajo vzročne mehanizme v presojah in odločanju (Wallander, 2009). Pri raziskavah socialne politike je zelo razširjena faktorska anketna metoda, različica metode vinjet, ki se uporablja za merjenje

družbenih norm in preferenc glede politik (Rossi, Anderson, 1982). Nenehno prilagajanje in razvoj vinjetne metode sta omogočila, da je postala pomembno orodje v interdisciplinarnih raziskavah, ki povezujejo psihologijo, sociologijo in uporabne družboslovne vede. Njena ključna prednost je v uravnoteženju med realizmom in eksperimentalnim nadzorom, kar omogoča zanesljivo preučevanje odnosa posameznikov in skupin do kompleksnih družbenih pojavov.

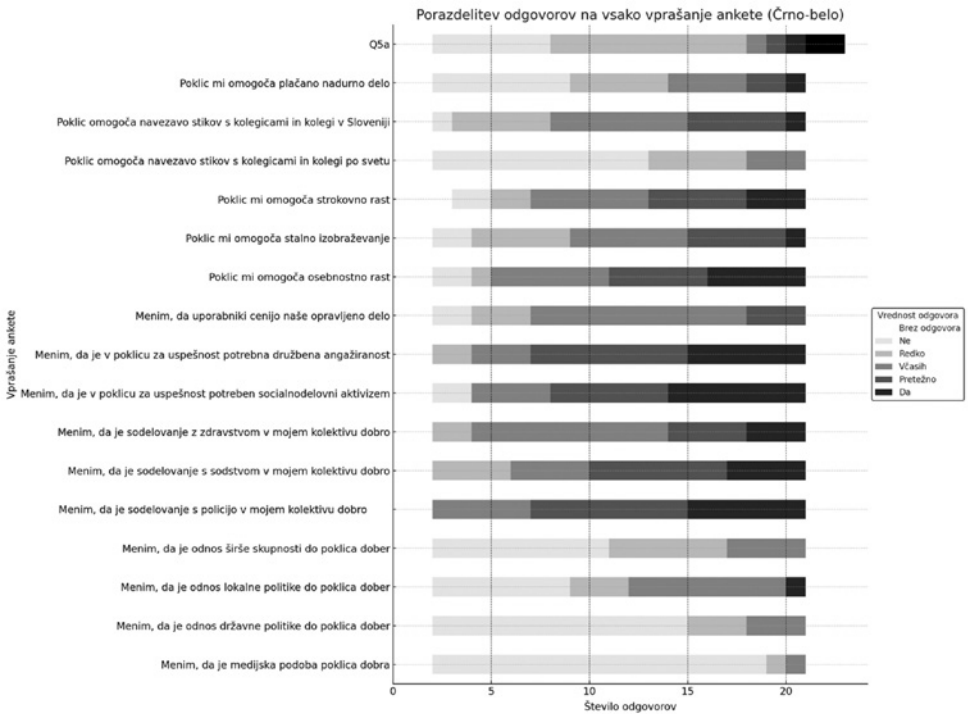
V naši raziskavi sem vinjetno metodo uporabila s premislekom, da sta za prakticirajoče v socialnem delu v zgoraj označenih okoliščinah (socialno delo kot specialna državna birokracija, ki deluje lokalistično) ustanova in napetosti v poklicu, kot jih doživljajo prakticirajoči, velikanski in zapleten skupek stroke, zakonodaje, večšin medosebnega poklicnega dela, vmešavanje in reševanje tragičnih človeških situacij, nenehen pritisk v birokratizacijo ... hkrati nepregleden in frustrirajoč. Pogovori o posameznih vidikih se, kot smo izkusili, tudi vedno iztečejo v krožen opis situacij, katerega poglobitveni iztek je frustracija, četudi velikokrat pospremljena s pripombo, na primer, »vendar naredimo tudi veliko dobrega«, kar signalizira stališče privajenega vztrajanja v sicer frustrirajočem početju. Vinjetna metoda sogovornico, sogovornika povabi, da hipotetično zapusti svojo dejansko pozicionalnost in na svojo živo poklicno izkušnjo pogleda z distance, ki je hipotetično pozicionirana kot pogled s samega vrha: »Če bi bili vi na odločujočem položaju ...«. Tako organizirana perspektiva sogovornico povabi, da svoj pogled začne pri tematiki, ki je zanj, zanjo bistvena, osrednja, na primer: »Najprej bi zaposlil(a) veliko več ljudi ...« ali »Spremenil(a) bi zakonski položaj ustanov socialnega dela.« Ta primera kaže, kako je potem mogoče voditi pogovor o vinjetnem scenariju horizontalno, od »prvih, »bistvenih« sprememb, kot jih zaznava sogovornica, navzdol po premici problematičnih vozlišč.

Izseki iz pilotne ankete

V opisani pilotni anketi je kar nekaj sklopov vprašanj in vprašanj, pri katerih za odgovore lahko tentativno menimo, da izkazujejo odnos in razumevanje lastne osebne in poklicne vstavljenosti v odnose patriarhalistične srenje in v strukturo poklica samega. V nadaljevanju prinašam, zaradi prostorskih omejitev, grafične predstavitev najbolj povednih izmed teh sklopov vprašanj.

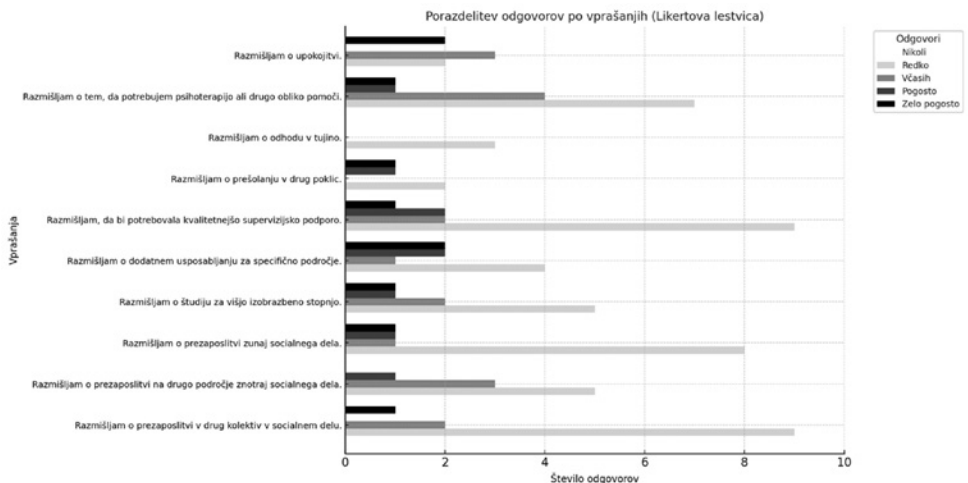
Slika 1:

Sklop vprašanj »Prosimo, preberite spodnje trditve in označite, v kolikšni meri po vašem mnenju in izkušnjah veljajo za poklic socialnega dela.«

Slika 2:

Sklop vprašanj »Prosimo, pozorno preberite spodnje trditve in označite, v kolikšni meri veljajo za vas v vaši trenutni poklicni situaciji.«

Če čisto na kratko in zbirno še z besedami sumiramo rezultate: Da poklic socialne delavke ni družbeno cenjen v skupnosti, v kateri živijo, je prepričanje večine respondentk: ena sama kategorično meni, da je, večina pa, da redkokdaj (13) ali nikoli (6). Na vprašanje, ali poklic omogoča navezovanje stikov s kolegicami in kolegi v Sloveniji, je prav tako samo en odgovor pritrdilen, en kategorično nikalen, vsi drugi pa, ponovno, da gre za redkost ali občasnost. Na vprašanje, ali poklic omogoča stike s kolegicami in kolegi v mednarodnem prostoru, so bili odgovori pretežno kategorično zaniikalni (11); »redko« 6 in »včasih« 3. Odgovori torej kažejo na samozadostnost delokroga vsakega regionalnega CSD, kar posredno potrjuje trdno vstavljenost v izključno lokalizirane skupnosti. Korelacijsko ustrezni so tudi odgovori na vprašanje, ali poklic omogoča osebno rast: pritrdilnih odgovorov je 6, zaniikalna sta 2, »pretežno« 5, »včasih« 7: z znatno stopnjo verjetnosti in glede na sosledje (pod)vprašanj bi lahko sklepali, da so respondentke pojem »osebne rasti« razumele kot zrelenje v sklopu poklicnih izkušenj, ki pa so spet izrazito lokalistične in imajo iztek v (redni, konsistentni) frustraciji: medijsko podobo poklica so vsi vprašani označili kot decidirano slabo, razen dveh, ki sta se odločila za »včasih« in »redko«.

Če to na kratko koreliramo z izbranimi vprašanji iz drugih sklopov, dobimo tole: Medtem ko vprašani dopuščajo, da je odnos lokalne politike včasih ali redko pozitiven (12), jih 7 meni, da je negativen, samo 1 pa, da je pozitiven; slika je natančno obratna pri odgovorih na vprašanje, ali je odnos državne politike pozitiven do poklica socialnega dela: 12 jih decidirano meni, da ne, nihče pa, da je pozitiven. Primerljiva je ocena odnosa širše skupnosti do poklica v primerjavi z odnosom lokalne skupnosti: ta socialno delo v pretežno ali včasih ceni (15), širša (nacionalna) skupnost pa odločno ne (9) oz. »redko« (7). Vsa vprašanja o reorganizaciji CSD (uveljavljeni z dnem 18. oktobra 2018) so naletela na izrazito odklonilne odgovore glede smiselnosti, potrebnosti, povečevanja ugleda stroke, uspešnosti, prijaznosti uporabnikom, zmanjševanju administrativnega bremena, zmanjševanju hierarhije odnosov itd.: centralizacija dela regionalnih CSD se respondentom izrazito ni zdela pozitivna.

Če zadnja slika kaže hkrati na lokaliziranost delokroga zaposlenih na CSD in njihovo pozitivno vrednotenje takšne lokalne zamejenosti v delovnem, izobraževalnem in organizacijskem smislu, ob hkratni zaznavi, da so državni nivoji in mediji tisti, ki so socialnemu delu izrazito nenaklonjeni, na drugi strani respondenti kažejo veliko

odločenost ostati v poklicu in razen v dveh primerih ne razmišljajo o opustitvi, prešolanju, odhodu v tujino in veliko strinjanje z oceno, da je družbena angažiranost in aktivistična nastrojenost za prakticirajoče socialne delavke vitalnega pomena. To se, najbrž ne čisto naključno, sklada z opažanjem Alice Salomon, ki sem ga v petem poglavju v knjigi navedla kot moto: ženske, ki se karierno ukvarjajo s socialnim reformatorstvom (ali se vsaj trudijo za socialne spremembe), kažejo veliko, vsocializirano zavzetost za tako početje. Verjetno zato, ker v zahodnem svetu tako rekoč ni ženske, ki ne bi imela patriarhalistične izkušnje; zelo verjetno pa je tudi, da so socialne delavke vendarle večinoma ene izmed tistih ljudi, ki imajo posebno, v osebnost vraslo nagnjenje k empatiji, kar spet potrjuje anketni rezultat, ki pravi, da si respondentke ne predstavljajo in ne želijo spremembe poklica.

Spomnimo še, da je, kot sem navedla v petem poglavju te knjige, na koncu ankete 5 respondentk izkoristilo možnost podaje znakovno neomejenega pisnega mnenja o stanju socialnega dela na CSD. Najbolj izčrpen zapis se (tokrat v lektorirani različici) glasi:

Meni se samo zdi, da bi bilo treba socialno delo na neki drugačen način približati ljudem, sploh v ruralnem okolju. Na način prek primerov dobrih praks. Npr. socialno delo so oskrbovalke pomoči na domu, ki prihajajo k vašemu očetu vsakodnevno, zaradi česar je lahko še doma. Socialno delo so strokovne delavke, ki pomagajo pri reševanju težav, ko ste v hudi stiski, itd. Na poklic socialnega delavca se gleda kot na »nebodigatreba« v naši družbi, predvsem pod trenutno vladajočo oblastjo (to se vidi po njihovem diskurzu, že vseskozi je slab položaj v plačnih razredih itd.). Nikjer nismo omenjeni, če pa že, pa izključno takrat, ko je kaj narobe. V času epidemije ni nihče izpostavil socialnih oskrbovalk, ki so vseskozi na terenu in oskrbujejo ljudi na njihovih domovih, v drugem valu oskrbujejo tudi okužene s covidom.

Mnenje potrjuje rezultate zaprtih vprašanj v anketi, ki so naslavljala področja dela respondentk in respondentov: prevladovanje administrativnih del in ravno toliko »pravega« socialnega dela, da se ohranja frustracijski krog ritma smiselno-nesmiselno; z besedami ekonomskega antropologa Davida Graeberja (2018: pogl. 4),³ ki

---

3 Ta članek uporablja elektronsko izdajo, v kateri paginacija variira in je citirane pojme/odlomke mogoče identificirati zgolj z oznako poglavij.

citira sociologinjo A. R. Hochschild⁴, bi lahko rekli, da imajo socialne delavke dvojno obremenitev »čustvenega dela«: prvič, kadar so v neposrednem stiku z uporabnikom in dejansko opravljajo svoj poklic, v katerem so usposobljene tudi, da uravnavajo in ozaveščajo svoj empatični stres pri delu z uporabniki; in drugič, ko jih sistem prisiljuje v verjetje, da je izpolnjevanje tipskih odločb tudi smiselno delo, kar vsaj občasno zahteva tako ali drugačno čustveno in intelektualno pretvarjanje.

Zaprošeni dnevnik: nekaj zapisov

Gradivo, pridobljeno od sogovornic, ki so po navodilih pisale dvotedenski vabljeni dnevnik, potrjujejo to temeljno, frustrirajočo shizmo: ena piska je za 9 zaporednih dni lahko zapisala samo en stavek: »Izdajam odločbe ZUJPS.« Druga piska dnevnika navaja:

Danes je bil dan za položnice. Koliko časa in energije mi vzame, predno to spravimo v red. Čas mi vzame nekaj, kar sploh ni moje delo. Hecno. Ampak nekako je obveljalo, da vedno na koncu preletim skozi. In valda ... nikoli ne štima. Tri dni prej se jezim, na koncu pa naredim, kar je treba in to je to. Sicer pa se večino svojega delovnega časa ukvarjam s stvarmi, ki so daleč od strokovnega dela. Organizacija, računovodstvo, pravne zadeve ... Včasih sem na terenu, v hiši uporabnika in padem kar v stisko, ker se mi tako zelo mudi naprej. V njem pa vidim, kako zelo potrebuje družbo, nekoga, kogarkoli. Meni se pa tako zelo mudi.

Frustracijski krog časovne stiske pri delu z uporabniki, prezaposlenost z opravili, ki nimajo zveze s poklicem, mešanico formaliziranih in neformalnih odnosov v kolektivu ista piska dnevnika označi takole:

---

4 V članku z naslovom *Emotion work, feeling rules, and social structure*, American Journal of Sociology 1979, 85/3, str. 551–575. Hochschild kot *emotion work* označuje prisilno vedrino in kooperativnost uslužbencev, na primer v odnosu do strank v poslovalnici, ki sta zaigrani, vendar ju delodajalec zahteva. Graeber sam to rabo širi na vsakršen trud, da bi zaposleni v *bullshit jobs* (slovenski prevajalec Graeberjevega dela se je odločil za slovenjenje »bulšihiti«, prim. <https://www.bukla.si/knjigarna/druzbene-vede/ekonomija/bulsihti.html>) lahko konstruirali svoje preživetveno početje kot smiselno in izpolnjujoče, kar je raba, ki sem jo v tem prispevku uporabila.

In kaj je najbolj žalostno? Gledam kake svoje sodelavke, brez občutka za ljudi, popolnoma. Kljub temu da so formalno soc. delavke. Počasi obupujem. A hkrati nimam pojma, kaj bi sicer počela v življenju. Pa se načeloma resnično ne sekiram ... ampak potem pa pride kak dogodek, ki te popolnoma iztiri. In potem se resnično vprašam, ali je še vredno. A po drugi strani, kot piše zgoraj, ni dela, ki bi si ga v življenju bolj želela opravljati.

Anketna vprašanja, ki naslavljajo zadnji problem, namreč lastno pozicijo in odnose v kolektivu, so med tistimi, ki so povrnila najbolj ambivalentne odgovore: vse projicirane stalnice razmer v delovnem kolektivu (možnost izražanja lastnega mnenja; delovna avtonomija; hierarhičnost odnosov v kolektivu; podpora vodstva pri delu itd.) decidirano kažejo na to, da te relacije niso stabilne, konsistentno negovane in samoumevne: večina odgovorov na celo serijo teh podvprašanj je vrnila večinske odgovore »pogosto«, »včasih«, kar kaže na to, da je stalnost in stabilnost teh relacij v percepciji respondentk in respondentov podvržena znatnim nihanjem; z nekaj humorja bi rekli, da je ta stalnost priložnostna. Prav taka gibljivost temeljnih razmerij, ki utelešajo smisel in namen kolektiva je znamenje, da gre za odnose in vzdušje, ki v temelju funkcionira na način srenje, ne delovnega kolektiva.

Poklicna samouresničitev in idealna organizacija poklica: vinjetna metoda

Na podlagi orisanih domnev in nastavkov za interpretacije smo nato zastavili serijo kratkih (enournih) intervjujev s prakticirajočimi socialnimi delavkami, ki vključujejo vodstveni kader na različnih stopnjah hierarhije ustanov socialnega dela v Sloveniji. V intervjuje smo sistematično vključili dve projektivni postavki, ki sta bili intervjuvanki, intervjuvancu ponujeni kot možen scenarij izhoda iz sicer obče zaznane »brezizhodnosti«, ujetosti v spiralne kroge, v mentaliteto »nič ni mogoče narediti«:

- Če bi ustanovo državnega socialnega dela (sistema CSD) ločili od ministrstva za delo in socialo tako, da bi mu zagotovili večjo operativno in finančno razpolagalno pravico, na primer v obstoječi pravni obliki javne agencije,⁵ menite, da bi bila to rešitev?

---

5 Zakon o javnih agencijah (ZJA) iz leta 2002 določa javno agencijo kot statusno obliko osebe javnega prava (Čl. 1), ki se ukvarja s specialističnim področjem družbenega življenja v javnem interesu, pri čemer je potrebna posebna

- Če bi zaznani razkorak med »teorijo« socialnega dela in »prakso« v poklicu, ki je prepoznana kot relativna neuporabnost in nerelevantnost znanja, pridobljenega na fakultetnem študiju socialnega dela, reševali s posebnimi usposabljanji o lokalnih socialnih razmerjih, ali bi to prakticirajoče socialne delavke boljše opremilo za poklic? Sedanja zaznava je, da prakticirajoče socialne delavke z leti izdelajo lastno, okolici prilagojeno metodologijo in pristop k uporabnikom.

S tema vprašanjema, kontekstualno različno ubesedenima v posameznem intervjuju, smo torej sogovornici, sogovorniku ponudili razmislek o dveh izmed nabora zaznanih temeljnih problemih funkcioniranja ustanove socialnega dela v Sloveniji tako, da smo jima v presojo ponudili možne obstoječe alternative/rešitve. Tako smo zadovoljili metodološkemu pogoju, da vinjeta ne sme vključevati fantastičnih ali neobstoječih scenarijev, in da sogovornica, sogovornik svoje videnje problematike, razmišljanje o njej in proaktivno stališče izrazi s pretehtavanjem ponujenega hipotetičnega scenarija.

Ena od oseb – sogovornic z dolgoletno prakso v CSD (ki je tam začela delati pred kakimi 20 leti) se je z nostalgijo spominjala tedanjih CSD kot središč ustanove socialnega dela in svojih starejših kolegic in mentoric, ki da so bile vir bogatih izkušenj in znanja. Menila je med drugim, da bi bilo treba administrativno delo ločiti, ali celo dislocirati iz CSD, in dati v roke ljudem, ki so zaposleni kot administratorji; v povezavi s tem je na prvo vinjetno vprašanje odgovorila takole:

Če bi izhajali iz tega, da forma lahko spremeni vsebine, potem bi bila neka neodvisna javna institucija, agencija, na mestu. Že tako socialno delo ne čuti nobene povezave z ministrstvom; kjer jo čuti, je v tistem delu, kjer gre za imenovanja direktorjev CSD, in podobno. ... /Socialne delavke/ ministrstvo občutijo samo kot nekakšno grožnjo. ... Na ministrstvu si želijo ohranjati status quo. Država ima interes, da socialno delo nadzoruje ... gre za začaran krog. Če bi bilo mogoče, da bi bilo socialno delo neodvisno, ne agent države, bi bilo smiselno /spremeniti organizacijsko formo ustanove socialnega dela/.

---

neodvisnost od politične sfere (npr. javna agencija za atomsko energijo, javna agencija za knjigo, javna agencija za znanstveno raziskovanje), področje dela pa se uredi s specifičnim zakonom. Smisel agencije kot pravne oblike je torej zagotovljena strokovnost in politična neodvisnost. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2024>.

Vendar je sogovornica izrazila tudi pomisleke glede uspešnosti take povečane institucionalne neodvisnosti socialnega dela, kar je utemeljila s kulturnozgodovinskimi in mentalitetnimi argumenti: omenjala je zgodovinsko utrjeno katoliško mentaliteto, utrjene mreže poznanstev in funkcioniranja takih poznanstev, mentalitetno neprebojnost in posledično ogroženost vsake pozicije neodvisnosti ustanov, torej svoje iz prakse izvirajoče videnje srenjskih odnosov

Druga vinjeta je bila ubesedena kot problem nizke prostorske mobilnosti v Sloveniji iz razloga zaposlitve. Iz podatkov je razvidno, da se socialne delavke večinoma zaposlujejo v domačih krajih ali krajih nedaleč od doma in da predvsem zaradi odsotnosti podpore za selitve (stanovanjska politika, kadrovska/slужbena stanovanja, pomoč pri zagotovitvi stanovanja za geografsko premeščen kader) niti ne iščejo zaposlitev nekje daleč od rojstnega kraja/kraja bivanja. Kot kontrast je bila omenjena policija, ki izvaja politiko prostorskega rotiranja kadra prav zato, da policistka, policist nimata predznanja/predsodkov o ljudeh, med katerimi delata zato, ker jih poznata, in da ne pride do koruptivnega ravnanja. Odgovor je bil takle:

Mogoče ni vedno najbolj pametno poklicno delati /kot socialna delavka/ v domačem kraju. Vsaka se sama pri sebi odloči, kaj to zanj pomeni. ... Sama sem se enkrat v karieri odločila za zaposlitev stran od doma zato, da ne bi delala v domačem kraju, da ne bi poslušala težkih zgodb svojih sosedov. Na nekaterih področjih /socialnega/ dela je bolje delati zunaj svojega domačega kraja, kjer vse poznaš. ... Da imaš bolj strokovno držo, da si manj vpleten, da ne poznaš zgodovine družine za tri generacije. V majhnih krajih je poznavanje zgodovin družin pomenilo oviro za tako družino. ... Kot socialna delavka si kontaminirana, če poznaš od prej neke zgodbe. Mogoče bi bilo treba kaj reševati zakonsko, ker /profesionalna/ etika očitno ni dovolj močan okvir.

Čisto vse osebe – sogovornice, prakticirajoči socialne delavke in delavci, s katerimi smo opravili pogovore, so jasno artikulirali navedeni frustracijski krog: poskusi, da bi se kaj spremenilo, so obsojeni na neuspeh, včasih se ustavijo daleč pred vrhom hierarhije, včasih pa izzovejo škandal in terjajo visoko profesionalno in osebno ceno za pobudnico, pobudnika. Vse osebe – sogovornice so poročale o periodični izgubi »vseh iluzij«, o trenutkih, ko kaka zamisel, kak premik znova obudi upanje na spremembe in ponovno izjalovitev. Vsi tudi

jasno prepoznavajo, da gre za ohranjanje *statusa quo*. Na vprašanje, kdo *status quo* ohranja in komu je to v interesu, večinoma menijo, da gre za splošne, utrjene družbene odnose in mentaliteto: »Slovenci smo taki«, pač, »nič se ne da storiti«.

Druga stalnica v teh kratkih intervjujih je bilo entuziastično omenjanje »čudovite mentorice«, ki so jo vprašane, vprašani imeli, ko so v poklic vstopali. Da jim je ta personalna metoda predaje izkušnjskega strokovnega znanja pomenila najbolj bistveni del usposabljanja za praktično socialno delo, zelo prepričljivo kaže na to, da so razmere v poklicu organizirane na način, tipičen za ženske oz. feminizirane poklice, kot sem jih orisala v prvem prispevku v tej knjigi, v katerih je tesno sodelovanje para delavk enota prenosa znanja, tehnik in veščin, ki v tem smislu ohranjajo strukturo transmisije znanja, zgodovinsko tipičnih za predmoderne cehovske obrtne poklice.

Nekaj provizornih zaključkov

Projekt, katerega rezultate sem nujno shematično in po vsebinskem in interpretativnem obsegu omejeno predstavila z nekaj izseki iz naboranega gradiva in nekaj metodološkimi prijemi, ki smo jih uporabljali, seveda v nobenem smislu ni izrecno aplikativen. Vendar so prav tematsko definirani izseki iz raziskovalnega procesa tisti, ki navajajo k premisleku o možnih aplikativnih zaključkih, čeprav provizornih.

Vprašanje, ali je znamenita triada zavez do uporabnika, države in stroke še relevantna, je mogoče zastaviti v drugačnih in širših okvirih od tega, ki sem ga izbrala v pričujočem prispevku. Vendar je mogoče zapisati kot opombo, da trend iliberalizacije zahodnih demokratičnih držav (pregledno o tem gl. Shafir, 2021) vsaj drugo zavezo postavlja v povsem nove okvire, za katere ni več samoumevno, da je razvito in učinkovito socialno delo še vedno v interesu države in njenih političnih in kapitalskih elit. Se pa kljub temu postavlja vprašanje, kako bi bilo mogoče vsaj v sklopu okleščene socialne države optimizirati delo na CSD-jih (na katere se naša raziskava večinoma omejuje), da bi se premostili ali odpravili procesi birokratizacije, usihajočega časa in priložnosti za socialno delo s posamezniki in skupnostmi po strokovni metodologiji in bi se prekinil opisani krogotok frustracij.

Če nekoliko konkretiziram zaključke nekega drugega poglavja v tej knjigi in ga podvržem projekciji vinjetne metode, bi bila na primer vzpostavitev analitske službe na ravni regionalnih CSD, ki bi

iz obravnavanih primerov, ki jih že tako registrirajo v računalniških bazah, sestavljala sistematično sliko socialnodelovnih problematik in posegov v letnem okviru: s tako sistematično bazo podatkov, ob vsem dolžnem spoštovanju do zakonskih in strokovnih meril anonimizacije in varovanja zasebnosti, bi mrežo CSD skozi zbirne podatke osmislili, omogočili finančno in delovno planiranje in mrežo opremili z dolgoročnejšim družbenim smislom. Na ta način bi bilo mogoče na podlagi akumulacije podatkov tudi oblikovati lokalne in regijske ter nacionalne, večletne akcijske programe, ki bi kako identificirano razširjeno problematiko posebej naslavljali. Ideja meri na dejstvo, da profesionalna avtonomija v primeru socialnega dela ne pomeni le avtonomnega odločanja in ukrepanja v vsakem primeru uporabnikov, temveč sistematično opremljenost za sinhronizirano ciljno akcijo, katere namen je organiziran napor za doseg kake specifične socialne premene.

V povezavi s tem je tudi problematika lokalnega kadrovanja v CSD. Tiste socialne delavke, ki izvirajo iz nemudnega ali širšega bližnjega domačega okolja, in tudi tiste, ki pridejo od drugod, imajo problem na isti premici: prve imajo problem familiarnosti z okoljem, druge pa z njegovo tujostjo, kar enim in drugim ponuja enak izhod, zgolj z izkušnjami pridobljeno, na osebni ravni izvedeno prilagoditev, tj. usvojitev improviziranih, idiosinkratičnih metod vzpostavljanja in vzdrževanja profesionalnih odnosov z uporabniki, ki so v večni ogroženosti, da bodo meje profesionalnosti tako ali drugače prestopili. Veljalo bi razmisliti o dodatnem področju izobraževanja socialnih delavk in delavcev v sklopu fakultete, strokovnih izpopolnjevanj ali obojega, ki bi slušateljstvo seznanil s sociologijo lokalitet, sociologijo srenjske skupnosti in morda še s splošno kulturno zgodovino lokalitete, v kateri delajo.

Viri

- Alexander, C. S., & Becker, H. J. (1978). The use of vignettes in survey research. *Public Opinion Quarterly*, 42(1), 93-104.
- Alok, Swati. *Vignette methodology: an illustration form conflict research*. V: Gupta, Shaheen (ur.), 2019.
- Azman, Hazita in Mahanita Mahadhir. Application of the vignette technique in a qualitative paradigm. *GEMA online Journal of Language Studies*, 2017, 17/4, str. 27-39.

- Finch, Janet. Research note: The vignette technique in survey research. *Sociology*, 21/1, str. 105-114.
- Greaeber, David. *Bullshit jobs*. Simon and Schuster, 2018.
- Gupta, Manish in Mussrrat Shaheen (ur). *Qualitative techniques for workplace data analysis*. Business Science Reference, 2019.
- Hughes, R. (1998). Considering the vignette technique and its application to a study of drug injecting and HIV risk and safer behaviour. *Sociology of Health & Illness*, 20(3), 381-400.
- Hughes, R., & Huby, M. (2004). The construction and interpretation of vignettes in social research. *Social Work & Social Sciences Review*, 11(1), 36-51.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on moral development: The philosophy of moral development*. Harper & Row.
- Puzanova, Zh.V. in A. G. Tertyshnikova. The study of social representations by the vignette method: a quantitative representation. *RUDN Journal of Sociology*, 2017, 17/3, str. 306-316.
- Rossi, P. H., & Anderson, A. B. (1982). The factorial survey approach: An introduction. *Measuring Social Judgments: The Factorial Survey Approach*, 1-24.
- Schoenberg, N. E., & Ravdal, H. (2000). Using vignettes in awareness and attitudinal research. *International Journal of Social Research Methodology*, 3(1), 63-74.
- Shafir, Michael. Illiberalism and antisemitism under post-communism. *Holocaust — Studii și cercetări*, 2021, XIII/14.
- Staub-Bernasconi, Silvia. Social work and human rights—linking two traditions of human rights in social work. *J. Hum. Rights Soc. Work* (2016) 1:40-49.
- Šumi, Irena. Znanost v Butalah: prigodna vektorizacija slovenske postkolonije. V: Kolšek, Katja (ur.), Gregorc, Tomaž (ur.). *Prihodnost znanosti: neoliberalizem, univerza in politika sodobnega znanstvenega raziskovanja*. Novo mesto: Goga, 2011. Str. 194-231. Zbirka Anagoga.
- Šumi, Irena. Unable to heal: debate on the national self in post-socialist Slovenia. V: Hudson, Robert (ur.), et al. *After Yugoslavia: identities and politics within the successor states*. Houndmills; New York: Palgrave Macmillan, cop. 2012. Str. 153-181.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131
- Wallander, L. (2009). 25 years of factorial surveys in sociology: A review. *Social Science Research*, 38(3), 505-520.

Dom za socialne delavce v Mostah. Ljubljana, junij 1962.
Foto: Edi Šelhaus, hrani: Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije,
inv. št.: DE1161/11.